

Sproglig markedsøkonomi på Færøerne¹

Language variation in the Faroes

Jógvan í Lon Jacobsen

Fróðskaparsetur Føroya

V.U. Hammershaimbs gøtu 14, FO-100 Tórshavn

Email: jogvanlj@setur.fo

Úrtak

Henda grein snýr seg um málsliga variatióin, og eg havi valt at nærkast hesum evni við støði í hugtakinum ímyndanarligt vald á tí málsliga marknaðinum. Í samfelagsmálvísindum er tað í roynd og veru einki nýtt í tí, at mál er meira enn samskipti. Til ber at greina málsliga variatióin við støði í ymsum sjónarmiðum og ástøðum. Sama hvat sjónarhorn vit nýta, so er málvariatióin ein veruleiki, og uppgávan hjá samfelagsmálvísindunum er at kanna tær mekanismur, sum eru virknar, tá ið málið verður handlað á marknaðarplássum og nýtt sum mentanarligur kapitalur. Eitt slíkt sjónarhorn vísir beinleiðis, at eg eri ósamdur við Saussure, tá ið hann sigur, at tala er fullkomiliga einstaklingsbundin. Hinvegin er mítt útgangsstøði, at samskipti er ein felagslig gerð, sum er stýrd av nøkrum normum og reglum.

Íblásturin til hesa grein er frá Pierre Bourdieu (1930-2002), sum er ósamdur við málfrøðingar, sum siga, at øll kraftin liggur í sjálvum orðunum. Hinvegin sigur Bourdieu, at málnýtsla er partur av mentanarligum kapitali í einum samfelag, og at hesin kapitalurin er stýrdur av marknaðarkreftum (Bourdieu 1991). Hann sigur t.d., at skulu eini boð hava

nakra ávirkan, mugu tey verða givin av einum persóni við tí neyðuga myndugleikanum og sum hevur tað neyðuga ímyndanarlaga valdið til tess, at onnur skulu lýða boð hansara.

Abstract

The topic of this article is a sociolinguistic study of language variation in Faroese. Obviously one might analyse language variation from different points of view. The term linguistic market economy refers to Pierre Bourdieu's sociology of culture. On the linguistic marketplace linguistic products have certain values, and the language is used as cultural capital. This point of view disagrees with the claim of Saussure that speech is individual. My contribution is to show which mechanisms are active when language is used.

The inspiration to my approach is Pierre Bourdieu. He actually disagrees with linguists, who claim that meaning of words is within the words themselves. On the contrary, Bourdieu says that the power comes from the social circumstances in which the words are used. He claims for instance that if an individual shall obey an instruction, it

must be given of a person with authority and symbolic power.

Indledning

Formålet med denne artikel er at analysere sproglig variation på Færøerne med udgangspunkt i teorien om sproglig markedsøkonomi, som egentlig er en teori om sprog og samfund. Jeg synes, at markedsmetaforen klargør nogle af de mekanismer, der er på spil i interaktion, og fx når sproglig praksis ændres. Udtrykt med en anden metafor kan man måske sige, at jeg har hældt gammel (sproglig) vin på nye (teoretiske) flasker, hvilket betyder, at man tager noget velkendt, ændrer det lidt og præsenterer det som noget nyt.

Anvendelse af markedsmetaformen er ikke ny inden for sociolingvistikken. Når jeg taler om sproglig markedsøkonomi, betyder det symbolsk pris på lingvistiske produkter eller sprogtildelet markedsværdi. I denne model anses den sproglige kontekst som det sproglige marked, og produkterne er sproglige udtryk. En sådan tilnærmelsesmåde anser sprog som et socialt tegn- eller symbolsystem, dvs. som et semiotisk system, et system, hvor sproglige elementer inden for et socialt fællesskab indekseres med sociokulturel mening. Forskellige sproglige koder repræsenterer således den symbolske kapital, som er til rådighed på det lingvistiske marked (Mæhlum, 2007: 35). På de enkelte markedspladser udvikler der sig bestemte hegemonier, hvor nogle varianter opnår autoritet og prestige, mens andre får tildelt lavere værdier. Erkendelsen af sådanne hierarkier og hvad de forskellige koder signalerer, indgår i den sociale kompetence, som aktørerne, der opererer

på det lingvistiske marked, besidder. En sådan markedsøkonomisk anskuelsesmåde forklarer ikke kun hegemonier i en sprog-kontaktsituation, men kan også bruges i andre konfrontationssituationer, fx når fagsprog møder almensprog. Værdien af sproglige koder er ikke en statisk størrelse, men er derimod dynamisk og kan ændres radikalt over tid. Men det, som er det interessante i et sociolingvistisk perspektiv er, at personer, der bruger bestemte sproglige varianter med en vis markedsværdi, får tillagt nogle sociale værdier.

Min indfaldsvinkel er inspireret af den franske sociolog Pierre Bourdieu, som opererer med begrebet sociale felter, som kan defineres som et socialt rum, hvor aktører kæmper for at bevare eller forandre feltets struktur. Ifølge Bourdieu erfares verden altid fra en bestemt position, og den måde man er på i en social klasse, i en gruppe, i en historisk periode eller på et geografisk sted vil altid sætte sit præg på de personer, der vokser op under disse bestemte betingelser. Bourdieu prøver på at forstå sammenhængen mellem på den ene side position i et socialt felt og på den anden side ens dispositioner. Denne sammenhæng er i og for sig definitionen af begrebet habitus, dvs. et sæt erhvervede – for det meste ubevidste – dispositioner for at handle på bestemte måder. Dispositionerne er en form for ressourcer eller repertoire af handlemåder, siger Bourdieu (Bourdieu & Vacquant 1996: 130-131; Prieur, 2006: 38 ff.). Men man må dog ikke glemme, at sproget ikke kun er et synkront fænomen. Det har som andre kulturobjekter en historisk dimension og repræsenterer en

social arv, som vi ikke oplever som valg-fri. Sproget kan defineres som social arv + synkrone valg (Sandøy, 2005: 4). I et socialt felt i bourdieusk forstand er man enig om nogle værdier, fx hvad er god litteratur eller god kunst. Anvendt på sprog kan vi sige, at i vores del af verden har man udviklet en kollektiv bevidsthed om sproget, fordi sprogbrugerne opfatter sproget som noget særligt. Sproget bliver – ligesom litteraturen og kunsten – gjort til et kulturelt objekt ved at det tillægges nogle værdier til forskel fra sproget som et strukturlingvistisk objekt. Som andre kulturelle objekter kan det udnyttes som kulturel kapital. Folk kapitaliserer sproget for at skabe tillid til sig selv og for derved at vise, hvor de står kulturelt og socialt. De vil vise, hvilken markedsværdi de har. Og det betyder, at sproglige elementer får tildelt en social værdi, som man kan benytte sig af for at give sig selv en identitet „eller ein verdi på den sosiale marknaden“, sum Helge Sandøy formulerer det. Om dette siger Helge Sandøy (Sandøy, 2000: 76): „I bestemte samfunnsfunksjonar må ein vise fram den kulturelle kapitalen for å oppnå tiltru“. Bourdieu taler om kulturel kapital, dvs. kulturelle investeringer, som kan give afkast på et socialt felt. Han siger, at blandt højtuddannede giver kulturel kapital samtidig symbolsk kapital. Og Bourdieu mener, at anvendelse af sprog kan anses som udtryk for symbolsk kapital. Den sproglige markedsøkonomi er underlagt normer, og normer implicerer magt, dvs. symbolsk magt i Bourdieus termer. Laurén (Laurén *et al.*, 2008: 188) siger om den symbolske magt, at: „Gjennom kulturell definisjonsmakt over ‘den gode

smaken’ bygger samfundseliten opp eit normsystem som bestemmer kva som er ‘godt’ og ‘dårleg’“.

Et diglossisk samfund

Det færøske sprogsamfund er et typisk diglossisk samfund ifølge Fergusons definition (Ferguson 1959), dvs. et samfund med to varianter af færøsk: en højsprogsvariant, som bruges i formelle situationer og en lavsprogsvariant, som bruges i uformelle situationer. Inden for ordforrådet er der således mange synonymidubletter, hvor det ene ord hører til højsproget og det andet til lavsproget. En af forklaringerne på den diglossiske situation skal findes i de historiske og kulturelle forhold på Færøerne. Fra omkring reformationen og op til midten af 1900-tallet var dansk det officielle sprog på Færøerne, dvs. også skriftsprog, og sprogkontakten har haft stor indflydelse på det talte sprog. På den anden side bedrives der sproglig purisme, som sætter sit ‘rene’ præg på fx skriftsproget og dannet tale. Derfor har vi ofte dubletter, hvor det ene ord er en danske og den anden et arveord eller en nydannelse. Johnny Thomsen sætter denne problematik på spidserne i artiklen: „Brúka argjakonur lepastift ella nýta argjakvinnur varrastift?“ (Thomsen, 1996), hvor kun ét ord er fælles for de to udtryk, nemlig ordet *ella*, som i grunden ikke har noget synonym. Der er tale om en slags *systematisk synonymi* (Thomsen, 1992: 618 og Thomsen, 1993: 11). Forestil dig, at jeg vil informere en af mine bygdefæller om, at jeg lige har talt med en anden af mine bygdefæller, en mand ved navn Bergur, oppe på den lokale foldboldbane. Jeg kan vælge at sige: A: „Eg

snakkaði við Bergur uppi á plenuni eller B: „*Eg tosaði við Berg uppi við vøllin*“.

Disse to varianter repræsenterer forskellige sociale og kulturelle værdier. Den første sætning er uformelt talesprog (lav-sprogsvariant), den sidste er formelt sprog (højsprogsvariant). Forskellene ligger dels i ordvalget: *snakka* (= dansk *snakke*) over for *tosa*, og *plena* (= dansk *plæne*) over for *vøllur*, dels i morfologien (*Bergur* over for *Berg*, hvor nominativsformen bruges med akkusativfunktion). Hvis man ikke kender de aktuelle konnotationer omkring de forskellige ord og ordformer (dvs. ordenes markedsværdier), kan man let komme til at dumme sig gevaldigt. I eksempel A vælges den „folkelige variant“, fordi man vil udvise loyalitet og solidaritet over for sin samtalepartner: Således taler man på stedet (selv om man ved at det er forkert!). B-varianten udtrykker status- og prestige-kvaliteter, og det har man ikke brug for i en uformel kontekst. Hvis man i en uformel kontekst kommer til at anvende eksempel B, kan man skabe en distance til sin samtalepartner, som i værste fald kan få negative følger for kommunikations-situationen. Årsagen er i al sin enkelthed, at de forskellige koder signalerer forskellige værdier, og denne kundskab er en del af sprogbrugernes kompetence.

Normer

Markedsværdien af sproglige størrelser er underlagt normbegrebet. Normer har betydning for menneskers adfærd – deriblandt deres sproglige adfærd. Normer kan defineres som „en forestilling hos individet om, hvilken adfærd man forventer i

kollektivet“ (Sandøy, 2003: 172). Normer er ifølge denne definition idéer inde i det enkelte individ om, hvilken adfærd individet forventes at udvise i gruppen. Vi forventer af præsten, at han benytter et acceptabelt sprog på prædikestolen. Hvis han fx omtaler det, der skete på Genesaret Sø som *en mega fed oplevelse*, eller siger *fuck dem*, som er kritiske til opstandelsen, gør han sig skyldig i normbrud. Dvs. han lever ikke op til den sproglige standard, som man forventer af ham. Det drejer sig altså om at overholde nogle internaliserede normer, og det indebærer, at vi bærer os ad på samme måde som de mennesker, som vi har forbindelse med i vores sociale liv. Normer er således en slags konsensus eller idé om en konsensus, en overensstemmelse mellem os som enkeltindivider og vores sociale omstændigheder. Vi kan også sige, at normer er udtryk for sociale konventioner, dvs. bestemt adfærd i bestemte situationer.

Normer har betydning for holdninger på den måde, at de kan hjælpe os til at beskrive sproglig variation og de mekanismer, som styrer vores sproglige valg, som vi hele tiden foretager os (jf. Mæhlum, 2003: 86). Normer kommer bl.a. til udtryk, når vi bliver spurgt om sproglige præferencer, men de er også underbevidste og kommer til udtryk i praktisk sprogudøvelse. Der er således en forbindelse mellem normer og holdning. Mæhlum (2003: 93) påviser, at holdning til sprog genspejler ofte bestemte sociale og kulturelle mønstre i et samfund. Standardiserede former bliver ofte sat i forbindelse med prestige og kompetence, dvs. statuskvaliteter, mens lokale former (dialekt) ofte knyttes sammen med værdi-

er som fx integritet og tillid, dvs. værdier, som indeholder lokal solidaritet. Sproget er altså en del af den sociale og kulturelle værdiskala i et samfund.

Et særkende for talesproget er, at det varierer i større eller mindre grad, og ofte er variationen betinget af ydre sociale omstændigheder. Personer ytrer sig forskelligt i tale og skrift. Når man henvender sig til myndighederne eller til personer, som står højere på rangstigen end en selv, bruger man prestigefyldte statusformer. På den anden side bruger man uformelle solidaritetsformer, når man henvender sig til familie, venner og bekendte, arbejdskolleger og folk fra lokalområdet.

De ovennævnte varianter (højsprog og lavsprog) kan knyttes direkte til normbegrebet. Sociolingvister opererer med to sæt normer: åbne (overt) normer og skjulte (covert) normer. Hudson (1999: 240) siger således om dette:

„Some linguistic forms have overt prestige because of the high social status of their speakers in the social-class hierarchy. Furthermore, these same forms may have extra prestige from their association with professions that have official power – doctors, teachers, publishers, managers, judges and so on.“

De åbne normer er prestigenormer og bruges om varianter, som vurderes højt, fordi de er i overensstemmelse med de normer, som betydningsfulde grupper og institutioner anbefaler at bruge, fx den offentlige sprogmyndighed. På den anden side findes der ord, som har skjult prestige. Det drejer sig om dagligdagsord, som bruges i dialekterne, og som vurderes

højt, for når man bruger dem, lægger man vægt på lokal solidaritet og identitet (jf. eks. A og B ovenfor).

Gamle begreber og nye ord

Bourdieu kobler direkte sproglig praksis til habitus-begrebet. Han beskriver kampe om ord og om klassificeringer, hvor en gruppe kan give sig selv en ny professionsbetegnelse som led i en strategi mod at indtage en ny plads i det sociale rum, og nævner som eksempel dengang *massører* blev til *fysioterapeuter*.

Der er mange eksempler på sådanne ændringer på Færøerne. I 2002 ændrede fx sygeplejerskerne deres professionsbetegnelse fra *sjúkrasystir* til *sjúkrarøktarfrøðingur*. Og samtidig besluttede sygeplejerskernes fagforening at ændre navn fra „Sjúkrasystrafelag Føroya“ til „Felagið Føroyskir Sjúkrarøktarfrøðingar“. Ordet *systir* betyder i denne sammensætning diakonisse. Argumenterne for ændringerne var bl.a., at man ville have en kønsneutral betegnelse for denne faggruppe, men ønskede samtidig at signalere, at der var sket en ændring i selve uddannelsen, således at den nu var på akademisk niveau (*frøðingur* bruges mest om personer med akademisk uddannelse). Fagpersonalet ville altså indtage en ny plads i det sociale rum. Et andet eksempel er den offentlige institution, som før hed *Heimarøktin*, som i 2006 blev ændret til *Nærverkið*. Begrundelsen for det nye navn var, at der var blevet lagt nogle nye funktioner ind under denne institution, og en ny indpakning kan øge salgsværdien. Det nye navn, *Nærverkið*, signalerer noget, som er tæt på den enkelte bruger, en intim forbin-

delse mellem institution og brugere. For at bruge økonomiske termer kan vi sige, at markedsværdien af den gamle betegnelse var devalueret i takt med de samfunds-mæssige ændringer.

I forbindelse med et foredrag, som jeg holdt for medlemmer af det sygeplejeetiske råd på Færøerne, fik jeg at vide, at man overvejede at ændre betegnelsen på plejehjemsbeboere fra *búfólk* til *húsfólk*. Grunden er formodentlig, at den gamle betegnelse i voksende grad opfattes som belastet med negative konnotationer. Disse beboere er en marginaliseret gruppe i forhold til det store flertal, og benævnelser på sådanne grupper har det med at være mere udsat for devaluering end andre grupper. Ved at anvende *húsfólk* får man et ord med positive konnotationer, som desuden signalerer noget intimt og familiært. Mig bekendt har man dog ikke iværksat disse ideer. De samme kilder kunne også fortælle mig, at man diskuterede, hvorvidt man burde skifte det færøske ord *sjúklingur* ud med en mere neutral betegnelse. De syntes antagelig, at ordet var en belastning for patienterne. Da jeg spurgte hvorfor, fik jeg det svar, at suffikset *-lingur* for dem konnoterer noget negativt, fordi det antyder noget lille og svagt og henviste til ordene *kettlingur* og *býttlingur*. Til gengæld undlod de at nævne neutrale ord som fx *býlingur* og *einstaklingur*. Mig bekendt har ordet *sjúklingur* ikke fået nogen officiel afløser.

Markedsværdien på ordet *sjúklingur* er formodentlig ved at falde som fagterm. Og hvis sygeplejerskerne holder op med at bruge ordet *sjúklingur*, vil den ændring også slå igennem i almensproget, fordi

sygeplejerskerne har den fornødne symbolske magt til at gennemføre en sådan ændring. Vi kan allerede fornemme en begyndende devaluering af benævnelsen. Unn Røyneland (2008: 55), siger at „Språk er eit svært fleksibelt instrument som registrerer endringane i eit samfund meir enn noko anna kulturelt fenomen“. Ja, det tør nok siges!

Markedsmetaforen konkretiserer de mekanismer, der er på spil, men jeg savner en vigtig aktør i denne model. I dagens samfund må der være nogen, som markedsfører de lingvistiske produkter og prøver på at overbevise sprogbrugere om, hvilket produkt de bør vælge. En sådan markedsføring eksisterer i en eller anden form. I eksemplet ovenfor var det sygeplejerskerne, som fungerede som salgsagenter eller spindoktorer eller normeringsagenter. Og sådanne er vigtige aktører i promoveringen af lingvistiske produkter. Betydningsfulde spindoktorer er bl.a. sprogorganer, karismatiske sprogprofessorer, medier, især radio og fjernsyn og personer, som har let adgang til medierne. Men også faglige organisationer besidder den nødvendige symbolske magt til at få ændret en sproglig praksis. Når sygeplejerskeforeningen annoncerer, at sygeplejerskerne nu hedder *sjúkrarøktarfrøðingar*, så har det den ønskede effekt i og med, at det er sygeplejerskerne, der siger det. De har den nødvendige symbolske magt til at få ændret en sproglig praksis. Egentlig drejer det sig om en befaling, som andre kommer til at adlyde uden overhovedet at sætte spørgsmålstejn ved det, og andres indordning bliver derfor en del af *doxa*, dvs. tages for givet og bliver derved ikke

underlagt refleksion og vurdering² (Mæhlum, 2007: 38).

Effektiviseringer, rationaliseringer og omstruktureringer på forskellige samfundsområder medfører ændringer af traditionelle procedurer og rutiner. Inden for sygehusområdet fx er der en tendens til, at man i stigende grad anvender ambulante behandlinger i stedet for indlæggelser på sygehus, fordi det er billigere. Sådanne ændringer medfører ændringer af sprogbrugen på det pågældende område – ændringer som fremkommer af økonomiske årsager. Skal fx ambulante patienter i det hele taget opfattes som patienter? Eller er de klienter, kunder, brugere eller måske blot besøgende? Min pointe er, at samfundsændringer påvirker værdien af sproglige størrelser, og de nye betegnelser skal i øvrigt være politisk korrekte³.

Eksempler fra mit interviewmateriale

I forbindelse med min doktorafhandling „Álvaratos, who cares“ som blev forsvaret i 2008 udførte jeg en række kvalitative interview om holdninger til importord og færøske nydannelser. Jeg havde 48 informanter, som repræsenterede fire forskellige livsstile. Hypotesen var, at forskelle i holdninger til engelske importord og færøske nydannelser er knyttet til forskelle i livsstile. Undersøgelsen byggede således på en helhedsopfattelse af, at der er en sammenhæng mellem livsstil og holdning⁴.

I dette materiale er der mange interessante eksempler om sprogvariation. En af mine mandlige informanter udtaler sig således om ordet *backup* og den tilsvarende færøske nydannelse *trygdaravrit*:

„Asso, eg skrivi ofta backup, eg brúki ofta backup, eg dámi øgiliga væl trygdaravrit. Tað er øgiliga *pent* [mín undirstriking]. Tað hevði eg altíð brúkt, viss eg gjørdi eitt formelt skriv“.

Her har vi eksempel på, at prestigeformer forbindes med kvaliteter som *korrekt* og *pent*. Samme informant siger direkte, at ordet *tosa* hører til prestigenormen i færøsk, og mens jeg interviewer ham, siger han følgende:

„Bara sum eg siti og tosi við teg nú, nú sigi eg orðið *tosi*; eg royni at brúka nøkur føroysk orð, men so viðhvørt, tá eg ikki hugsi meg um, so sigi eg *snakki*“.

En kvindelig informant kan ikke helt bestemme sig, om hun skal bruge ordet *snakka* eller *tosa*. Hun taler om synonymparret *airbag* og *stoytkoddi* og siger:

„Asso airbag, asso stoytkoddi ljóðar forferdligt [látur] stoytikoddi har brúka øll airbag, sum eg havi sn... tosað við“.

Hun afbryder sig selv midt i et ord, som jeg tolker som ordet *snakka* og vælger i stedet for *tosa*. Hun 'forhandler' sig frem til, at *tosa* er mere passende end *snakka* i denne interviewsituation. Hun synes antagelig, at ordet *tosa* er bedre i en samtale med en sprogforsker, og det kan tolkes som et forsøg på at opnå social anerkendelse fra min side. Denne informant accepterer den restriktion, der bliver pålagt hende af samfundets sociale roller (Hudson, 1999: 113) i et forsøg på ikke at tabe ansigt. En såkaldt *face-manøvre* skal forebygge, at

man lægger sine egne svagheder alment til skue. Vi kan klassificere varianterne som hhv. åbne og skjulte normer (fx Hudson, 1999: 211). Det er min klare overbevisning, at prestigeformerne vælges, da de føles som de korrekte i den formelle situation, som et interview kan opleves at være. Informanterne forventer at opnå en større social accept fra min side, hvis de anvender prestigeformerne. Og de sætter ikke deres lokale identitet på spil ved at bruge en prestigenormsvariant, fordi de taler med en, som ikke hører med til lokalsamfundet.

Der er mange eksempler i mit interviewmateriale, som viser, at sprogvariation følger nogle ganske faste kontekstuelle mønstre. En kvindelig informant siger således:

„T.d. nú ringir onkur úr Vinnumálastýrinum, so tosi eg slett ikki líka sum [látur] sum eg tosi við eg veit ikki <xxx> ella fyri tann skyld fólk á Kósini í Klaksvík“.

Industriministeriet repræsenterer høj prestige og tilskynder derfor min informant til at vælge en prestigevariant. På den anden side ansporer personer, som arbejder på den lokale fiskefabrik i bygden, min informant til en anden sprogbrug. De lokale fiskeriarbejdere repræsenterer det kendte sociale lokalmiljø, og det medfører, at min informant formulerer sig anderledes ved at vælge varianter, som er socialt accepteret i lokalmiljøet og hvorigennem hun udviser en fælles identitet med de andre folk i bygden. Det, som hun siger, er egentlig, at hun først må sondere terrænet, og først derefter er hun i stand

til at vælge et passende udtryk. Hvis hun i kommunikation med fiskeriarbejdere på den lokale fiskefabrik fx valgte en form, som tilhører den offentlige åbne prestigenorm, kunne det opfattes som en nedvurdering af den fælles lokale identitet og gruppesolidaritet, som man ville have forventet af hende. Og det kan få fatale følger! Hun kunne i værste fald have sat sin lokale identitet på spil. Og det gør man ikke!

Et sidste eksempel fra mit interviewmateriale stammer fra en mandlig informant, som har en stereotyp opfattelse af en færøsk sprogforsker. I interviewsituationen repræsenterer jeg den offentlige sprogideologi, og da han føler sig underlegen i en sådan situation med en professionel sprogforsker, accepterer han, at der gælder andre normer end dem, han er vant til blandt sine arbejdskolleger. Han siger bl.a. således: „Tí tú [dvs. intervieweren] tosar væl føroyskt (...), tá royni eg eisini at tosa væl føroyskt“. Her gælder det om ikke at tabe ansigt. Blandt arbejdskollegerne er der andre normer, der har prestige. Om det siger han følgende:

„Meðan hevði eg tosað við onkran annan inni her, sum ikki var [látur] so stinnur, so hevði eg nokk ikki gjørt mær líka stóran ómak [at tale korrekt færøsk]“.

På arbejdspladsen gælder det om at være solidarisk med kollegerne, og konsekvensen af det er, at der er andre sproglige konventioner på arbejdspladsen end i denne situation, hvor han sidder og taler med mig. Når denne person taler med sine kolleger, er der andre ord, som har prestige.

Terminologi

En af grundene til at man skelner mellem disciplinerne leksikografi og terminologi er selve tegnenes referentielle udgangspunkt. I leksikografien tager man udgangspunkt i den sproglige størrelse, *ordet*, mens man i terminologien tager udgangspunkt i *begrebet*. Ordet er en grafisk repræsentation af en sproglig størrelse, mens begrebet er en abstrakt idé om en referent. I og med at terminologens opgave er at normere sprogbrugen på et fagområde, er terminologien i udgangspunktet et instrument eller værktøj. Men erfaringerne fra den virkelige verden viser, at det er yderst vanskeligt at opretholde denne rent instrumentelle brug af ord, fordi sprogbrug generelt har den egenskab, at sprogelementerne udsættes for værdi-vurderinger. Min pointe er, at i fagsproget finder vi de samme magtrelationer som i almensproget. Laurén (Laurén *et al.*, 2008: 190) er yderst kategorisk, når han besvarer det retoriske spørgsmål, om fagsproget er neutralt og ideologifrit i forhold til magtdimensionen: „Ei slik slutning er absurd“, fordi mange faglige grupper har høj prestige og dermed stor magt til at fastholde hegemonien over sin egen sprogbrug.

Da Statoil i 1980'erne var i gang med at udvikle en norsk olieterminologi til brug på norsk kontinentalsokkel, var ideen, at olieterminologien skulle være en del af norsk hverdagssprog. Det interessante i vores sammenhæng er, at selv om terminologien blev fornorsket, så fortsatte de norske oliearbejdere at bruge de engelske/amerikanske termer, men samtidig udvikledes der et norsk sprog med mange engelske termer. Hvad var det, der skete?

Man kan vel benytte forskellige forklaringsmodeller. Men jeg tror, at en væsentlig del af forklaringen på at man holdt fast ved den traditionelle anglo-amerikanske sprogbrug, er sprogets sociale og symbolske side. Dvs. at sprogets referentielle betydning nedtones i denne sammenhæng, mens dens sociale og symbolske funktioner får tillagt større betydning. Randi Sæbøe siger (Sæbøe, 1996: 263-72), at det er nærliggende at tænke sig, at blandingssproget er med til at opretholde og styrke gruppeidentiteten blandt oliearbejderne, og denne særlige sprogbrug opretholder det specielle (eksotiske og mytiske) ved olievirksomheden. Man vedligeholder gruppeidentiteten ved at opretholde blandingssproget. Dette kan vi kalde for en funktionalistisk forklaringsmodel. Det som man så kan diskutere er, i hvor høj grad gruppeidentificeringen ved hjælp af denne sprogbrug er tilsigtet eller utilsigtet. Man må ikke glemme, at for sprogbrugerne på ethvert fagområde har det stor betydning at give et positivt indtryk af sig selv i forhold til andre aktører. De andre aktører forventer en bestemt sproglig adfærd fra hver enkelt aktør, og det må man så forholde sig til. Med andre ord så manipulerer man med sproget. Man kan også tænke sig en anden forklaringsmulighed, nemlig den, at i olievirksomheden har aktørerne dobbelte identiteter: en som går i retning af at være norsk, og en anden som går i retning af at være international (dvs. at tilhøre en international virksomhed).

I oktober 2008 kontaktede jeg en færøsk supplybase for at høre, hvilke termer de ansatte inden for oliebranchen bruger om de skibe, som assisterer ude på

boreplatformene. Min kilde, en ansat på supplybasen og navigatør af profession, kunne fortælle mig, at inden for branchen bruger man mest hybridformerne *supplybåd* og *standbybåd*. Han kendte godt de færøske afløsningsord hhv. *veitingarskip* og *atstöðuskip*, men han sagde, at når man i branchen taler sammen, anvender man de fremmede termer, men når offshorearbejderne taler med en udefra, fx en journalist, så bruger de mere de færøske nydannelser. I øvrigt kunne han fortælle mig, at medierne altid bruger de færøske benævnelser. Og så tilføjede han, at hvis en person, som er ansat inden for offshorebranchen, anvender fx *veitingarskip*, så er det for at gøre opmærksom på sig selv og sine egne værdier og normer, men det var ikke almindeligt at gøre det, tilføjede han. Vel vidende at en enkelt informant ikke kan tages til indtægt for en hel faggruppe, så er det ikke desto mindre en interessant tilkendegivelse. Hvis vi tør tage denne informant som repræsentant for gruppen, så ser vi samme tendens, som hos hans norske kolleger i offshorebranchen. Det er for mig helt klart, at markedsværdien på de engelske termer ligger langt over de færøske blandt offshorearbejderne. Og min pointe i denne sammenhæng er, at de stærke normeringsagenter er offshorearbejderne selv (ligesom sygeplejerskerne var det på deres felt). Dvs. at gennemslagskraften af de færøske termer bliver begrænset, netop fordi fagsproget holder fast ved de fremmede termer. De skjulte normer sejrer altså inden for fagsproget, fordi man vil opretholde en særlig gruppeidentitet.

Konklusion

Bourdieu's kultursociologiske model er interessant i en sociolingvistisk kontekst, fordi den implicerer sprogbrug og samfund. Hans bidrag til diskussionen om sproglig variation er introduktionen af begrebet symbolsk magt på det lingvistiske marked. Bourdieu siger, at „language is not only an instrument of communication or knowledge but an instrument of power“ (Vigouroux, 2001: 610). Inden for sociolingvistikken er det i og for sig ingen nyhed, at sprog er mere end kommunikation – dette faktum er selve eksistensgrundlaget for sociolingvistikken. Man kan naturligvis analysere sproglig variation – og her tænker jeg først og fremmest på leksikalsk variation – ud fra forskellige synsvinkler og teorier. Vi kan anskue variation som udtryk for højsprogs- og lavsprogsvarianter i diglossiske samfund, vi kan tale om registervariation, akkommodation, identitetshandlinger eller som social aktivitet; vi kan bruge Milroys teorier om sociale netværksstrukturer som forklaring eller anvende psykolingvistiske forklaringer etc. etc. Uanset synsvinkel, så er sprogvariation et faktum, og sociolingvistens opgave er at undersøge de mekanismer, som er på spil, når sproget bliver udnyttet på denne måde. Det ligger implicit i denne anskuelse, at jeg er uenig i Saussure's påstand om, at tale er totalt individuel. Derimod går jeg ud fra den sociolingvistiske antagelse, at kommunikation er en social aktivitet, som er underlagt en række normer og regler, hvis hovedingrediens er etablering og vedligeholdelse af forskellige former for kulturel hegemoni.

Bourdieu argumenterer imod lingvister,

som påstår, at ords virkningsfuldhed ligger i ordene selv. Derimod hævder Bourdieu, at virkningsfuldheden kommer udefra, dvs. fra den situation og den relation, som ordene optræder i. Han siger, at „skal en ordre have en virkning, skal den gives af en person med legitimitet, med den symbolske magt, der kræves, for at andre skal adlyde“ (Prieur og Sestoft, 2006: 54).

Sygeplejerskerne har bevist, at de har den nødvendige symbolske magt til at ændre sprogbrugen inden for deres fag, dvs. at de har magt til at etablere og implementere en ny sproglig praksis (i dag er det politisk ukorrekt at anvende ordet *sjúkrasystir*, selv om *sjúkrarøktarfrøðingur* er et yderst ufunktionelt ord i kraft af sin længde). Det, som sygeplejerskerne har gjort, kan sammenlignes med den magt, som præsten udøver, når han giver en nyfødt navn. Mens Austin ville kalde det for en talehandling defineret som 'saying is doing', ville Bourdieu have sagt, at personen demonstrerer sin legitime magt til at gøre det, dvs. 'doing is saying' (Vigouroux, 2001: 610). Offshorarbejderne har også tilstrækkelig symbolsk magt til at sætte sit præg på den sproglige praksis på deres fagområde. I begge tilfælde fungerer de faglige miljøer som normeringsagenter, og de har den tilstrækkelige symbolske magt eller dominans til, at de i kraft af deres faglige identitet kan ændre hhv. opretholde den ønskede sproglige praksis.

I eksemplet, som jeg brugte i begyndelsen („eg snakkaði við Bergur“ eller „eg tosaði við Berg“), er der derimod tale om en 'forhandlingssituation' mellem to implicerede personer, hvordan samtalen kommer til at forme sig. Men ikke desto

mindre er valget af den sproglige kode underlagt de sociale og kulturelle markeds mekanismer, som er aktuelle i det pågældende sprogsamfund eller i den pågældende interaktion.

Afslutningsvis vil jeg takke for fagfællebedømmelsen af artiklen.

Noter

- ¹ Denne artikel blev oprindeligt holdt som foredrag i forbindelse med mit dr.philos.-forsvar i Bergen den 28. november 2008.
- ² Det skal dog understreges, at der var diskussion internt i foreningen om det nye navn.
- ³ Jeg vil understrege, at jeg ikke har forsket i dette emne. Oplysningerne om de sproglige refleksioner på sygeplejerfeltet har jeg fået fra sygeplejersker og ansatte på sygeplejerskolen i Tórshavn.
- ⁴ Mere kan læses om metode og teori hos Jacobsen (2011, under udgivelse).

Litteratur

- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Polity Press. Oxford.
- Bourdieu, P. and Wacquant, L. J.D. 1996. *Refleksiv sociologi*, Hans Reitzels Forlag, København.
- Ferguson, C.A. 1959. Diglossia. In: *Word* 15: 325-340. International Linguistic Association. New York.
- Hudson, R.A. 1999. *Sociolinguistics*. Cambridge University Press.
- Jacobsen, J. í L. 2011. In print. Ærligtalt, who cares. En sociolingvistisk undersøgelse af holdninger til og brug af importord og afløsningsord i færøsk. Novus Forlag. Oslo.
- Laurén, C., Myking, J. and Picht, H. 2008.

- Insikter om insikt. Nordiska teser om fack-kommunikation.* Novus Forlag. Oslo.
- Mæhlum, B. 2003. Språk og identitet. In: Mæhlum, B., Akselberg, G., Røyneland, U. og Sandøy, H. (eds.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk.* Cappelen Akademisk Forlag. Oslo: 103-23.
- Mæhlum, B. 2007. *Konfrontasjoner. Når språk møtes.* Novus Forlag. Oslo.
- Prieur, A. 2006. En teori om praksis. In: Prieur, A. og Sestoft, C. (eds.). *Pierre Bourdieu. En introduktion.* Hans Reizels Forlag: 23-69.
- Røyneland, U. 2008. Språk- og dialektkontakt. In: Mæhlum, B., Gunnstein, A., Røyneland, U. og Sandøy, H. (eds.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk.* Cappelen Akademisk Forlag. Oslo: 47-72.
- Sandøy, H. 2000. Språkleg klimavariasjon med anglo-amerikanske vinddrag. In: Lindgren, B., Holmberg, H. Sommerdahl, Ei. Kristinsson, A.P., Nestor, S. (eds.). *Språk i Norden* 2000. Novus forlag. Oslo: 72-95.
- Sandøy, H. 2003. Språkendring. In: Mæhlum, B., Akselberg, G., Røyneland, U. og Sandøy, H. (eds.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk.* J.W. Cappelens Forlag. Oslo: 196-223.
- Sandøy, H. 2005. Nordiske språkkulturar. Mons 26. nov. 2005. Foredragsmanuskript fra Forfatteren.
- Sæbøe, R. 1996. Fagspråk, sosial funksjon og sosial mening. Noen vitenskapsfilosofiske betraktninger om språksituasjonen i norsk petroleumsvirksomhet. In: Myking, J., Sæbøe, R. og Toft, B. (eds.). *Terminologi – system og kontekst.* Nordisk minisymposium. 1996. KULTs skriftserie nr. 71: 263-72
- Thomsen, J. 1996. Brúka argjakonur lepastift ella nýta argjakvinnur varrastift. *Málting* 16: 10-24.
- Thomsen, J. 1993. Eitt sindur um orðabóka-gerð. *Málting* 7: 2-13
- Thomsen, J. 1992. Problems of Faroese lexicography. In: Louis-Jensen, J. og Poulsen, J.H.W. (eds.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 7. Vol. II. Proceedings of the Seventh International Conference of Nordisc and General Linguistics in Tórs-havn, 7-11 August 1989: 615-624.
- Vigouroux, C.B. 2001. Symbolic Power and Language. In: Mesthrie, R. (ed.). *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics.* Amsterdam – New York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo, s. 610-612.